

ΜΙΑ ΟΔΥΣΣΕΙΑ

ΝΤΑΝΙΕΛ
ΜΕΝΤΕΛΣΟΝ

ΜΙΑ ΟΔΥΣΣΕΙΑ

ΕΝΑΣ ΠΑΤΕΡΑΣ, ΕΝΑΣ ΓΙΟΣ, ΕΝΑ ΕΠΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΖΑΧΑΡΙΑΔΟΥ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής άδειας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Λογοτεχνικά δοκίμια

Ντάνιελ Μέντελσον, *Μια Οδύσσεια. Ένας πατέρας, ένας γιος, ένα έπος*

Τίτλος πρωτοτύπου: *An Odyssey. A Father, a Son and an Epic*

Μετάφραση: Μαργαρίτα Ζαχαριάδου

Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος

Τυπογραφικές διορθώσεις: Ελένη Μαρτζούκου

Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης

Φίλμ, μοντάζ: Γιώργος Κεραμάς

Copyright© Daniel Mendelsohn, 2017

All rights reserved

Copyright© για την ελληνική γλώσσα Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ

(Εκδόσεις Πατάκη), 2014

Πρώτη έκδοση στην αγγλική γλώσσα από τις εκδόσεις William Collins,

Λονδίνο 2017

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,

Αθήνα, Ιούνιος 2018

KET 9268 ΚΕΠ 465/18

ISBN 978-960-16-6449-1

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,
ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),
570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Στη μητέρα μου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ	11
ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΡΙΑΣ	13
ΠΡΟΟΙΜΙΟ	15
ΤΗΛΕΜΑΧΕΙΑ	85
1. Παιδείσεις	87
2. Ομοφροσύνη	202
ΑΠΟΛΟΓΟΙ	235
ΝΟΣΤΟΣ	329
ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΣ	385
ΣΗΜΑ	445
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	481
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΔΕΙΑ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΥΛΙΚΟΥ	485

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Για λόγους αφηγηματικής συνοχής και φροντίδας για τα προσωπικά δεδομένα των φοιτητών μου στο σεμινάριο της *Οδύσσειας* και των επιβατών της κρουαζιέρας «Στα ίχνη της *Οδύσσειας*», τα ονόματα έχουν αλλάξει και ορισμένες λεπτομέρειες στους χαρακτήρες και τα γεγονότα έχουν παραλλαχθεί.

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΡΙΑΣ

Ένα τεχνικό αλλά και ουσιαστικό πρόβλημα που αντιμετώπισα κατά τη μετάφραση του ανά χείρας βιβλίου ήταν η απόδοση των αρχαίων κειμένων στα νέα ελληνικά. Προφανώς είχα δύο βασικές δυνατότητες: Η μία ήταν να χρησιμοποιήσω κάποια από τις υπάρχουσες σημαντικές μεταφράσεις –ιδίως της Οδύσσειας–, παίρνοντας αυτούσιους τους αντίστοιχους στίχους. Η άλλη να μεταφράσω τα παραθέματα η ίδια.

Στην τελική επιλογή μου οδηγός στάθηκε η καταρχήν πρόθεση του συγγραφέα: Ο Ντάνιελ Μέντελσον επιστράτευσε τη φιλολογική του επάρκεια για να παρουσιάσει εδώ μεταφράσεις των αρχαίων παραθεμάτων φιλολογικά δόκιμες και λογοτεχνικά άρτιες. Ταυτόχρονα όμως φρόντισε ώστε οι αποδόσεις του να υπηρετούν και τους σκοπούς του μαθήματός του – να φωτίζουν δηλαδή κατεξοχήν τα σημεία εκείνα τα οποία επιδίωκε να τονίσει στους φοιτητές του. Χρησιμοποίησε δηλαδή τη μετάφραση προκειμένου να διευθύνει τη συνομιλία των αναγνωστών με τα αρχαία κείμενα. Και είναι μια επιλογή απολύτως θεμιτή, καθώς η μεταφρα-

στική πράξη είναι, ως διαδικασία, άκρως «πλαστική».

Σε μια αντίστοιχη λογική λοιπόν όφειλα να κινηθώ και εγώ όσον αφορά τις αποδόσεις στα νέα ελληνικά· όφειλα δηλαδή και να εξυπηρετήσω τον σκοπό του συγγραφέα, και να φανώ συνεπής απέναντι στο αρχαίο κείμενο. Έτσι, συμβουλευόμενη διαρκώς τις μεταφράσεις της Οδύσσειας από τον Δ.Ν. Μαρωνίτη και τον Μανόλη Χατζηγιακουμή, αλλά συχνά και άλλες, παλαιότερες, επέλεξα να μεταφράσω τα αρχαία χωρία πατώντας από τη μια στα πρωτότυπα κείμενα και από την άλλη στις αγγλικές μεταφράσεις του Μέντελσον, όχι για να τις αποδώσω καθεαυτές, αλλά επειδή οι συγκεκριμένες αντανakλούσαν το εκάστοτε κέντρο βάρους που ήθελε να αναδείξει, κάτι που δε συνέβαινε απαραίτητως με τις υπάρχουσες νεοελληνικές μεταφράσεις, ανεξαρτήτως της φιλολογικής τους αξίας ή αρτιότητας. Το αποτέλεσμα ήταν μια «άλλη» μετάφραση των χωρίων που έχει χρησιμοποιήσει ο Μέντελσον· μια μετάφραση που απέχει αναγκαστικά από τη φιλολογική πιστότητα, αλλά φιλοδοξεί να βοηθήσει τους αναγνώστες στην απόλαυση της πολυεπίπεδης ιστορίας που σε λίγες σελίδες ξεκινά.

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

(*Επίκληση*)

1964-2011

Η υπόθεση της *Οδύσσειας* δεν είναι και πολύ μακροσκελής. Ένας άνθρωπος λείπει πολλά χρόνια από την πατρίδα του· ο Ποσειδώνας παραφυλάει διαρκώς για να τον βλάψει· είναι ολομόναχος. Στο σπίτι του ρημάζουν το βιος του οι Μνηστήρες, οι οποίοι επιβουλεύονται και τη ζωή του γιου του. Ο άνθρωπος αυτός επιστρέφει μετά από πολλές φουρτούνες, αποκαλύπτει την ταυτότητά του, σκοτώνει τους εχθρούς και σώζεται.

— ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, *Ποιητική*

Ένα βράδυ του Ιανουαρίου, πάνε μερικά χρόνια, λίγο πριν ξεκινήσει το εαρινό εξάμηνο, οπότε θα δίδασκα σε προπτυχιακούς σεμινάριο με θέμα την *Οδύσσεια*, ο πατέρας μου, συνταξιούχος ερευνητής μαθηματικός, ογδόντα ενός ετών τότε, μου ζήτησε, για λόγους που εκείνη τη στιγμή θεωρούσα πως καταλάβαινα, να παρακολουθήσει το μάθημα, κι εγώ είπα ναι. Έτσι, μια φορά την εβδομάδα και για τις επόμενες δεκαέξι βδομάδες, ο πατέρας μου έκανε όλη τη διαδρομή από το εντελώς συνηθισμένο μεσοαστικό σπίτι του στα προάστια της Νέας Υόρκης, το πατρικό μου όπου ακόμα ζούσε με τη μητέρα μου, έως το Μπαρντ, το μικρό κολέγιο στις όχθες του ποταμού όπου διδάσκω. Εκεί, κάθε Παρασκευή στις δέκα και δέκα το πρωί, έπαιρνε τη θέση του ανάμεσα στους πρωτοετείς που είχαν εγγραφεί για το μάθημα, δεκαεπτάχρονα και δεκαοκτάχρονα, ούτε καν με το ένα τέταρτο από τα χρόνια του, και συμμετείχε στη διερεύνηση του παμπάλαιου αυτού ποιήματος, ενός έπους που μιλάει για μακροχρόνια ταξίδια και μακροχρόνιους γάμους και τι σημαίνει να νοσταλγείς το σπίτι σου.

Ήταν καταχείμωνο όταν ξεκίνησε το εξάμηνο, κι ο πατέρας μου, όταν δεν προσπαθούσε να με πείσει ότι ο ήρωας του ποιήματος, ο Οδυσσέας, δεν είναι στ' αλήθεια «πραγματικός» ήρωας (διότι, έλεγε, είναι ψεύτης και απατούσε και τη γυναίκα του!), ανησυχούσε σφόδρα για τον καιρό: για το χιόνι στο παρμπρίζ, για την παγωμένη λάσπη στους δρόμους, για τον πάγο στα πεζοδρόμια. Φοβόταν μην πέσει, έλεγε – με προφορά που ακόμα είχε τα σημάδια της παιδικής του ηλικίας στο Μπρονξ. Λόγω του φόβου του μην πέσει, διασχίζαμε πολύ προσεκτικά τα στενά ασφαλισμένα μονοπάτια που οδηγούσαν στο κτίριο όπου γινόταν το μάθημα, ένα κουτί από τούβλο, τόσο επιμελώς χαμηλών τόνων στην όψη όσο και τα ξενοδοχεία Marriott, ή ανεβαινάμε τον μικρό πεζόδρομο στην άκρη της πανεπιστημιούπολης για να πάμε στο σπίτι με την ψηλή, δίριχτη στέγη το οποίο, για μερικές μέρες τη βδομάδα, χρησίμευε ως σπίτι μου. Ο πατέρας μου έκανε το τρίωρο ταξίδι από το Λονγκ Άιλαντ προς τα βόρεια, και συχνά, εάν τυχόν ένωθε μετά το μάθημα υπερβολικά εξαντλημένος για να κάνει και τη διαδρομή της επιστροφής, κοιμόταν στο έξτρα δωμάτιο που είχα για γραφείο μου, σ' ένα στενό ανάκλιτρο που υπήρξε το κρεβάτι της παιδικής μου ηλικίας – ένα κρεβατάκι χαμηλό, ξύλινο, που μου έφτιαξε με τα ίδια του τα χέρια ο πατέρας μου μόλις μεγάλωσα τόσο ώστε να μη χρειάζομαι πλέον την κούνια μου. Εκείνο το κρεβάτι λοιπόν είχε κάτι που μόνον ο πατέρας μου κι εγώ ξέραμε: Προηγούμενως ήταν πόρτα, μια φτηνή πόρτα από σανίδες, στην οποία είχε προσθέσει τέσσερα γερά ξύλινα πόδια που τα στερέωσε με μεταλλικές γωνίες και που παραμένουν έως σήμερα

τόσο σταθερά όσο και πριν από πενήντα χρόνια, όταν πρωτοβίδωσε το ατσάλι στο ξύλο ώστε να κοιμάμαι εγώ άφοβα. Το κρεβάτι αυτό με το χαριτωμένο του μυστικό –που ήταν αδύνατο να το ανακαλύψεις εκτός αν σήκωνες το στρώμα και έβλεπες από κάτω τα πάνελ της πόρτας– μας έκανε να χαμογελάμε, κι εκεί κοιμόταν κάθε βδομάδα ο πατέρας μου εκείνο το εαρινό εξάμηνο με το σεμινάριο περί Οδύσσειας, πριν ακριβώς αρρωστήσει, οπότε τα αδέρφια μου κι εγώ αρχίσαμε να φροντίζουμε τον πατέρα μου σαν γονείς, παρακολουθώντας με αγωνία τον ανήσυχο ύπνο του πάνω σε μια σειρά από πελώριες, περίπλοκες μηχανικές κατασκευές που δε θύμιζαν καν κρεβάτια και που βούιζαν δυνατά όταν άλλαζαν γωνία κλίσης, σαν γερανοί. Όλα αυτά όμως έγιναν αργότερα. Τώρα, τους πρώτους μήνες του 2011, ερχόταν κάθε βδομάδα και περνούσε τη νύχτα στο μικρό κρεβάτι που είχε φτιάξει από την πόρτα, στο σπίτι όπου περνούσα κι εγώ ένα μέρος της εβδομάδας μου.

Ο πατέρας μου το έβρισκε διασκεδαστικό που για πολύ καιρό μοίραζα τις μέρες μου σε τόσα διαφορετικά μέρη: σ' αυτό το σπίτι στο εξοχικό περιβάλλον του πανεπιστημίου, όπου έμενα λίγες μέρες κάθε βδομάδα όποτε είχα μαθήματα· στο γλυκό, παλιό σπίτι στο Νιου Τζέρζυ όπου ζούσαν οι γιοι μου με τη μητέρα τους και περνούσα κι εγώ μερικά τριήμερα· στο διαμέρισμά μου στη Νέα Υόρκη, που με τον καιρό, και καθώς η ζωή μου έφτασε να περιλαμβάνει καταρχάς μια δική μου οικογένεια και έπειτα τη διδασκαλία, είχε καταντήσει πια κάτι σαν σύντομος σταθμός ανάμεσα σε δύο διαδρομές με το τρένο. Είσαι συνέχεια στους δρόμους, μου έλεγε καμιά φορά ο πατέρας μου στο τέλος των τηλεφωνημά-

των μας, κι εγώ τον φανταζόμουν να κουνάει το κεφάλι καθώς έλεγε τη λέξη *δρόμους*, ελαφρά απορημένος. Ο πατέρας μου είχε περάσει σχεδόν όλη του τη ζωή σε ένα σπίτι – σ’ αυτό όπου μετακόμισαν έναν μήνα πριν γεννηθώ και το οποίο εγκατέλειψε για τελευταία φορά μια μέρα του Ιανουαρίου του 2012, ακριβώς έναν χρόνο αφότου ξεκίνησε να παρακολουθεί το σεμινάριό μου για την *Οδύσσεια*.

Το σεμινάριο για την *Οδύσσεια* διήρκεσε από τα τέλη Ιανουαρίου έως τις αρχές Μαΐου. Μία βδομάδα περίπου μετά το τέλος του μιλούσα στο τηλέφωνο με τη φίλη μου τη Φρόμα, κλασική φιλόλογο, που υπήρξε ο μέντοράς μου όταν ήμουν φοιτητής και που εσχάτως άκουγε με θυμηδία τις κατά καιρούς αναφορές μου γύρω από την πρόοδο του πατέρα μου στο σεμινάριο της *Οδύσσειας*. Κάποια στιγμή, μέσα στην κουβέντα, η Φρόμα είπε κάτι για μια κρουαζιέρα που είχε κάνει στη Μεσόγειο πριν ένα δυο χρόνια, με την ονομασία «Στα ίχνη της *Οδύσσειας*». Να πας! αναφώνησε η Φρόμα. Μετά από αυτό το εξάμηνο, κι αφού έχεις διδάξει την *Οδύσσεια* στον πατέρα σου, πώς είναι δυνατόν να μην πάτε; Δεν ήταν πάντως όλοι της ίδιας άποψης. Όταν έστειλα μείλ σε μια φίλη, ταξιδιωτική πράκτορα, μια μπριόζα ξανθιά Ουκρανή ονόματι Γελένα, για να τη ρωτήσω τη γνώμη της, η απάντησή της ήρθε εντός λεπτού: «ΜΑΚΡΙΑ ΑΠΟ ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΚΡΟΥΑΖΙΕΡΕΣ ΠΑΣΗ ΘΥΣΙΑ!». Αλλά η Φρόμα ήταν η δασκάλα μου και ακόμα μου είχε μείνει η συνήθεια να την υπακούω. Το επόμενο πρωί τηλεφώνησα στον πατέρα μου και του είπα για τη συζήτησή μου μαζί της. Μετά από έναν άναρθρο ήχο που δεν ήταν ούτε ναι ούτε όχι, είπε: Να δούμε.

Μπήκαμε κι οι δυο στην ιστοσελίδα της εταιρείας με τις κρουαζιέρες. Χυμένος στον καναπέ μου στο διαμέρισμα της Νέας Υόρκης, κομμάτι εξαντλημένος μετά από μία ακόμα βδομάδα πηγαινέλα στη σιδηροδρομική γραμμή του Βορειοανατολικού Διαδρόμου, κοιτούσα το λάπτοπ μου και φανταζόμουν τον πατέρα μου να κάθεται στο παραφορτωμένο γραφείο του, στο δωμάτιο που κάποτε μοιραζόμουν με τον μεγαλύτερο αδελφό μου τον Άντριου. Τα απλά, χαμηλά κρεβάτια που μας είχε φτιάξει και το λιτό δρύινο θρανίο είχαν εδώ και χρόνια δώσει τη θέση τους σε έπιπλα από νοβοπάν, που οι στιλπνές μαύρες τους επιφάνειες είχαν ήδη λυγίσει υπό το βάρος του ηλεκτρονικού εξοπλισμού που είχαν επάνω τους, μονάδες και οθόνες υπολογιστών και λάπτοπ και εκτυπωτές και σκάνερ και καλώδια σε κουλούρες και δεσμίδες και φωτάκια που αναβόσβηναν, δίνοντας στο όλον μια αίσθηση από δωμάτιο νοσοκομείου. Η κρουαζιέρα, διαβάσαμε, ακολουθούσε τη δεκάχρονη, αλλοπρόσαλλη διαδρομή του μυθικού ήρωα κατά το επίπονο ταξίδι της επιστροφής του από τον πόλεμο της Τροίας, ένα ταξίδι βασανιστικό, όλο τέρατα και ναυάγια. Η κρουαζιέρα ξεκινούσε από την Τροία, τα ερείπια της οποίας βρίσκονται στη σημερινή Τουρκία, και κατέληγε στην Ιθάκη, ένα μικρό νησί στο δυτικό πέλαγος της Ελλάδας, το οποίο θεωρείται ότι ταυτίζεται με την Ιθάκη που ονόμαζε πατρίδα του ο Οδυσσέας. Η κρουαζιέρα «Στα ίχνη της Οδύσσειας» ήταν «εκπαιδευτική», και ο πατέρας μου, παρά την περιφρόνησή του για οτιδήποτε του έδινε την εντύπωση άχρηστης πολυτέλειας –όπως οι κρουαζιέρες και οι ξεναγήσεις και οι διακοπές–, πίστευε πολύ στην εκπαίδευση. Κι έτσι μερικές βδομάδες αργότερα,

τον Ιούνιο, λίγο μετά το μακροβούτι μας στο κείμενο του ομηρικού έπους, ξεκινήσαμε την κρουαζιέρα, που κράτησε συνολικά δέκα μέρες, μία για κάθε χρόνο του μεγάλου ταξιδιού του Οδυσσέα.

Στη διάρκεια του ταξιδιού μας είδαμε σχεδόν όλα όσα ελπίζαμε πως θα βλέπαμε, όλους τους παράξενους, πρωτόγνωρους τόπους και τα απομεινάρια των διαφόρων πολιτισμών που έζησαν σ' αυτούς. Είδαμε την Τροία, που στα μη εξασκημένα μάτια μας φαινόταν στην καλύτερη περίπτωση σαν ένα κάστρο από άμμο που κάποιο μοχθηρό παιδί το ποδοπάτησε, καθώς από το θρυλικό ύψος των οικοδομημάτων της δεν έχει απομείνει παρά ένα άναρχο συνονθύλευμα από κίονες και χαμηλές, ογκώδεις πέτρες να κοιτάζουν τη θάλασσα πιο κάτω· είδαμε τους νεολιθικούς μονόλιθους στο νησί Γκόζο, στη Μάλτα, και τη σπηλιά όπου λέγεται ότι κατοικούσε η Καλυψώ, η όμορφη νύμφη στο νησί της οποίας παρέμεινε εγκλωβισμένος για επτά χρόνια ο Οδυσσέας – η Καλυψώ που θα χάριζε και σ' εκείνον την αθανασία, αρκεί να απαρνιόταν τη γυναίκα του, αλλά ο Οδυσσέας δε δέχτηκε· είδαμε τους αυστηρής κομψότητας κίονες ενός δωρικού ναού που κάποιοι Έλληνες της κλασικής εποχής, για λόγους που είναι αδύνατο να γνωρίζουμε, άφησαν ανολοκλήρωτο στην Έγεστα της Σικελίας, στο νησί όπου, προς το τέλος του ταξιδιού του, τα μέλη του πληρώματος του Οδυσσέα έφαγαν το απαγορευμένο κρέας των βοδιών που ανήκαν στον θεό-ήλιο Υπερίωνα, κι έγινε το αμάρτημα αυτό αιτία του θανάτου τους· επισκεφθήκαμε το έρημο εκείνο σημείο στην ακτή της Καμπανίας, κοντά στη Νάπολη, όπου, όπως πίστευαν οι αρχαίοι, βρισκόταν η είσοδος για τον Άδη, τη Χώρα των Νεκρών

– άλλη μια απρόσμενη στάση στο ταξίδι του Οδυσσέα προς την πατρίδα του, ίσως όμως όχι και τόσο απρόσμενη τελικά, αφού στο κάτω κάτω πρέπει να τακτοποιούμε τους λογαριασμούς μας με τους νεκρούς για να μπορέσουμε να συνεχίσουμε με τους ζωντανούς μας. Είδαμε τα ενετικά φρούρια στρογγυλοκαθισμένα σε ηλιοκαμένα λιβάδια της Πελοποννήσου, σαν βάτραχοι σε χερσότοπο μετά από πυρκαγιά, κοντά στην Πύλο, στη νότιο Ελλάδα – η Πύλος ήταν η πόλη όπου, σύμφωνα με τον Όμηρο, βασίλευε ένας καλόκαρδος, αν και λιγάκι πολυλογάς, γέροντας ονόματι Νέστωρ, που κάποτε φιλοξένησε και τον νεαρό γιο του Οδυσσέα, όταν πήγε εκεί αναζητώντας πληροφορίες για τον από καιρό χαμένο του πατέρα· κι έτσι ακριβώς ξεκινά και η Οδύσεια, με έναν γιο σε αναζήτηση του απόντα γονιού. Και φυσικά είδαμε και τη θάλασσα, με τα πολλά της πρόσωπα, άλλοτε ακίνητη σαν γυαλί και άλλοτε άγρια σαν γκρεμός, άλλοτε μακαρίως ανοιχτή κι άλλοτε ζηλότυπα αινιγματική, άλλοτε μ' ένα γαλάζιο τόσο ανάλαφρο και καθάριο που έβλεπες μέχρι και τους αχινούς στον βυθό, γεμάτους αγκάθια και προσμονή σαν νάρκες από κάποιον πόλεμο που πια κανείς δε θυμάται ούτε τα αίτια ούτε τους αντιπάλους, και άλλοτε μ' ένα αδιαπέραστο μαβί, το χρώμα του κρασιού που εμείς λέμε κόκκινο, αλλά οι Έλληνες αποκαλούν μαύρο.

Όλα αυτά τα είδαμε στο ταξίδι μας, όλα εκείνα τα μέρη, και μάθαμε ένα σωρό πράγματα για τους ανθρώπους που ζούσαν κάποτε εκεί. Ο πατέρας μου, η στρουφή επιφυλακτικότητα του οποίου σχετικά με τους κινδύνους που ενέχει το να πηγαίνεις λίγο πολύ οπουδήποτε είχε γεννήσει ορισμένα περιβόητα ρητά που εμείς, τα

πέντε του παιδιά, κοροϊδεύουμε μανιωδώς (το πιο επικίνδυνο μέρος στον κόσμο είναι τα πάρκινγκ, μέσα στα πάρκινγκ οι άνθρωποι οδηγούν σαν παλαβοί!), ευχαριστήθηκε παρά τούτα τη σύντομη θητεία του ως τουρίστα ανά τη Μεσόγειο. Τελικά όμως, λόγω κάποιων δυσάρεστων καταστάσεων, πέρα από τον έλεγχο του καπετάνιου και του πληρώματός του, στις οποίες θα αναφερθώ εν καιρώ, δεν καταφέραμε να φτάσουμε στον τελευταίο σταθμό της διαδρομής. Κι έτσι δεν είδαμε ποτέ την Ιθάκη, τον τόπο όπου, ως γνωστόν, πάσχιζε να επιστρέψει ο Οδυσσέας· δεν καταφέραμε να φτάσουμε στον διασημότερο ίσως προορισμό στην ιστορία της λογοτεχνίας. Αλλά βέβαια κι η ίδια η Οδύσεια, έτσι γεμάτη από ξαφνικές αντιξοότητες και αιφνιδιαστικές παρακάμψεις, εκπαιδεύει τον ήρωά της στην απογοήτευση, διδάσκει το κοινό της να περιμένει το απροσδόκητο. Γι' αυτό και το γεγονός ότι δε φτάσαμε στην Ιθάκη στάθηκε ίσως το πιο ταιριαστό με την Οδύσεια στοιχείο της εκπαιδευτικής μας κρουαζιέρας.

Να περιμένεις το απροσδόκητο. Προς τα τέλη του φθινοπώρου της ίδιας χρονιάς, λίγους μήνες αφότου επιστρέψαμε ο πατέρας μου κι εγώ από το ταξίδι μας –το οποίο, όπως λέγαμε χαριτολογώντας με τον μπαμπά, εφόσον δε φτάσαμε στον προορισμό μας, μπορούσε ακόμα να θεωρείται ανολοκλήρωτο, να λέμε ότι ακόμα συνεχίζεται–, ο πατέρας μου έπεσε.

Όταν μελετά κανείς την αρχαία ελληνική γραμματεία, υπάρχει ένας όρος που επανέρχεται συχνά, τόσο στα μυθοπλαστικά όσο και στα ιστορικά έργα, για τις μακρινές απαρχές κάποιας καταστροφής: η *ἀρχή κακῶν*. Συνήθως χρησιμοποιούνταν για να περιγράψει γιατί

ξεκινούν οι πόλεμοι· για παράδειγμα, όταν ο Ηρόδοτος προσπαθεί να εντοπίσει τα αίτια του μεγάλου πολέμου ανάμεσα στους Έλληνες και τους Πέρσες τη δεκαετία του 480 π.Χ., λέει ότι η απόφαση των Αθηναίων να στείλουν πλοία σε κάποιους συμμάχους τους πολλά χρόνια πριν την πραγματική έναρξη των εχθροπραξιών υπήρξε η *ἀρχή κακῶν* αυτής της σύγκρουσης. (Ο Ηρόδοτος έγραψε στα τέλη του 5ου αιώνα π.Χ., τρεις αιώνες αφότου ο Όμηρος συνέθεσε το ποίημά του σχετικά με μια άλλη μεγάλη σύγκρουση Ανατολής-Δύσης, τον Τρωικό Πόλεμο, που, σύμφωνα με ορισμένους αρχαίους συγγραφείς, είχε λάβει χώρα άλλους τρεις αιώνες πριν απ' αυτό.) Ο όρος όμως χρησιμοποιείται αναφορικά με τις απαρχές γεγονότων και άλλου τύπου. Για παράδειγμα, ο μεγάλος τραγικός ποιητής Ευριπίδης τον χρησιμοποιεί σε ένα από τα έργα του για να περιγράψει έναν κακό γάμο που έγινε το έναυσμα για μια σειρά γεγονότων η καταστροφική έκβαση των οποίων αποτελεί την κορύφωση του θεατρικού του έργου.

Πόλεμος και κακοί γάμοι συνδυάζονται στην πλέον διάσημη *ἀρχήν κακῶν*, τη στιγμή που ένας Τρώας πρίγκιπας ονόματι Πάρης το σκάει με μια Ελληνίδα βασίλισσα και σύζυγο άλλου άνδρα, την Ελένη. Έτσι, σύμφωνα με τον μύθο, ξεκίνησε ο Τρωικός Πόλεμος, ο δεκάχρονος αγώνας των Ελλήνων να πάρουν πίσω την παραστρατημένη Ελένη και να τιμωρήσουν τους κατοίκους της Τροίας. (Ένας από τους λόγους που ο πόλεμος τράβηξε τόσο πολύ ήταν τα απόρθητα τείχη της πόλης· τελικά έπεσαν μόνο και μόνο χάρη σε ένα τέχνασμα που σκαρφίστηκε ο διαβόητα πολυμήχανος ήρωας της Οδύσειας, τον Δούρειο Ίππο.) Ό,τι κι αν στάθηκε αφετηρία

των γεγονότων στα βάθη της ιστορίας –υπήρξε πράγματι μια αρχαία πόλη στη συγκεκριμένη τοποθεσία, στη σημερινή Τουρκία, την οποία επισκεφθήκαμε ο πατέρας μου κι εγώ, μια πόλη που καταστράφηκε βίαια, αλλά πέραν τούτου μόνο υποθέσεις μπορεί κανείς να διατυπώσει–, τα μυθικών διαστάσεων κατακλυσμιαία γεγονότα που ακολούθησαν την απιστία της Ελένης με τον Πάρη έχουν προσφέρει υλικό σε ποιητές και θεατρικούς συγγραφείς και μυθιστοριογράφους εδώ και τρεισήμισι χιλιετίες – αμέτρητοι θάνατοι κι από τα δύο στρατόπεδα, εξανδραποδισμοί και ταπεινώσεις και βρεφοκτονίες και αυτοκτονίες, η συγκλονιστική δήωση της σπουδαίας πόλης, τα άθλια, ατέλειωτα ταξίδια επιστροφής όσων Ελλήνων στάθηκαν αρκετά έξυπνοι ή αρκετά τυχεροί ώστε να επιζήσουν καταρχήν του πολέμου.

Άρχη κακῶν. Η δεύτερη λέξη της φράσης επιβιώνει και σε αγγλικές λέξεις, όπως το *casophony*, η κακοφωνία (που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει τον ήχο όταν οι γυναίκες βλέπουν τα παιδιά τους να πετιούνται από τα τείχη της ηττημένης πόλης – ένα από τα κακά πράγματα που συνέβησαν όταν έπεσε η Τροία). Η πρώτη λέξη στα αγγλικά έχει ενίοτε την έννοια του «πρωίμου» ή του «αρχαίου», και ακόμα κάνει αισθητή την παρουσία της σε ορισμένες λέξεις όπως, για παράδειγμα, το *archetype*, το αρχέτυπο, που κατά κυριολεξία σημαίνει το «πρώτο μοντέλο». «Αρχέτυπο» είναι το πρωιμότερο δείγμα κάποιου πράγματος, κάτι με τόσο αρχαίο κύρος ώστε αποτελεί αιώνιο υπόδειγμα. Αρχέτυπο μπορεί να είναι οτιδήποτε: ένα όπλο, ένα κτίριο, ένα ποίημα.

Για τον πατέρα μου *ἀρχή κακῶν* στάθηκε ένα μικρό

ατύχημα, ένα λάθος βήμα που έκανε στον χώρο στάθμευσης ενός σουπερ μάρκετ στην Καλιφόρνια, όπου είχε πάει μαζί με τον μεγαλύτερο αδελφό μου τον Άντριου να ψωνίσει για την πολυαναμενόμενη οικογενειακή συγκέντρωση. Επρόκειτο να έρθουν και τα πέντε του παιδιά, μαζί με τις οικογένειές τους, για να συναντήσουν τον ίδιο και τη μητέρα μας στο σπίτι του Άντριου και της Τζίννου, και όλοι μας θα κάναμε μεγάλο ταξίδι για να βρεθούμε εκεί: Εγώ και η Λίλυ, η σύντροφός μου στην ανατροφή των δύο γιων μας, επρόκειτο να έρθουμε αεροπορικώς από το Νιου Τζέρζυ, ο μικρότερος αδελφός μου ο Ματ με τη γυναίκα και την κόρη του θα έρχονταν από την Ουάσινγκτον, ο Έρικ από τη Νέα Υόρκη, η αδελφή μου η Τζεν με τον άντρα της και τους μικρούς της γιους από τη Βαλτιμόρη. Αλλά, πριν προλάβει να φτάσει κανένας από μας, ο πατέρας μου έπεσε. Σαν άλλος άτυχος χαρακτήρας από κάποιο μύθο, ο πατέρας μου εκπλήρωσε άθελά του τις ίδιες του τις δυσσιώβες προειδοποιήσεις με έναν τρόπο που κανείς δε θα μπορούσε ποτέ να φανταστεί: Το πάρκινγκ αποδείχθηκε για κείνον πράγματι το πιο επικίνδυνο μέρος στον κόσμο, απλώς όχι λόγω των αυτοκινήτων. Είχαν ήδη φορτώσει με τον Άντριου τα ψώνια στο αυτοκίνητο, και την ώρα που ο πατέρας μου επέστρεφε το άδειο καρότσι σκόνταψε σε ένα μεταλλικό καγκελάκι. Δεν μπορούσε να σηκωθεί, μου είπε αργότερα ο Άντριου, μόνο καθόταν εκεί πέρα σαν παραζαλισμένος. Όσπου να φτάσουμε και όλοι οι υπόλοιποι, βρισκόταν ήδη αναγκαστικά σε καροτσάκι. Είχε σπάσει ένα κόκαλο στη λεκάνη του και θα του έπαιρνε μήνες να αναρρώσει, αλλά βέβαια εμείς ξέραμε πως τελικά θα τα κατάφερ-

νε, γιατί, όπως έλεγαν όλοι: *Ο Τζέι είναι σκληρό καρύδι!*

Και ήταν όντως σκληρό καρύδι, αφού μπόρεσε να συνηθίσει να κινείται πρώτα με το καρότσι, έπειτα με το πι και μετά με μπαστούνι. Μόνο που, όπως αποδείχθηκε, η ανάρρωσή του μετά την πτώση που τόσο καιρό φοβόταν δεν ήταν παρά η αρχή των πραγματικών του προβλημάτων. Γιατί σύντομα το ελαφρότατο ράγισμα από την πτώση οδήγησε σε έναν μικρό θρόμβο, ο θρόμβος χρειάστηκε αντιπηκτικά, και τα αντιπηκτικά οδήγησαν εντέλει στο βαρύτερο εγκεφαλικό επεισόδιο που τον άφησε ανήμπορο, άλλον άνθρωπο· ανίκανο να αναπνεύσει μόνος του, να ανοίξει τα μάτια του, να κινείται, να μιλά. Κάποια στιγμή μάς είπαν ότι όλα θα τελείωναν σε λίγο· εκείνος όμως το πάλεψε και επανήλθε για μια ακόμα φορά. Ήταν όντως σκληρό καρύδι· και για μια σύντομη περίοδο ήταν τόσο καλά, ώστε να μπορεί να συζητά για αγώνες μπέιζμπολ και για τη μητέρα και για κάποιο κομμάτι του Μπαχ που ήθελε να μελετήσει στο ηλεκτρονικό του πιάνο, παρόλο που, όπως έλεγε, το ήξερε πως παραήταν δύσκολο γι' αυτόν. Την τελευταία εκείνη περίοδο (όπως λέγαμε αργότερα, καθώς διηγούμασταν ξανά και ξανά την καταπληκτική του ιστορία, σαν να προσπαθούσαμε να πειστούμε κι εμείς οι ίδιοι πως ήταν αληθινή) επανέκαμψε ο «παλιός εαυτός του»· ο συγκεκριμένος όρος βέβαια γεννά ερωτήματα που για πρώτη φορά τέθηκαν στην *Οδύσσεια*, ένα έργο όπου ο ήρωας πρέπει, στο τέλος της δεκαετούς απουσίας του από το σπίτι, να αποδείξει σε όσους τον ήξεραν στο παρελθόν ότι είναι πράγματι ο «παλιός εαυτός του».

Ποιος είναι όμως ο αληθινός εαυτός, ρωτά η Οδύσεια, και πόσους εαυτούς μπορεί να έχει ο άνθρωπος; Εκείνη τη χρονιά, τη χρονιά που ο πατέρας μου παρακολούθησε το σεμινάριό μου για την Οδύσεια και μετά ανιχνεύσαμε μαζί τα ταξίδια του ήρωά της, έμαθα ότι οι απαντήσεις ενδέχεται να είναι απροσδόκητες.

Όλα τα κλασικά έπη ξεκινούν με κάτι που οι μελετητές ονομάζουν προοίμιο – τους εισαγωγικούς στίχους που δηλώνουν στους ακροατές περί τίνος πρόκειται: ποιο θα είναι το πλαίσιο της δράσης, η ταυτότητα των χαρακτήρων, η φύση της θεματολογίας του. Τα προοίμια αυτά ποτέ δεν είναι ιδιαίτερα μακροσκελή. Μερικά είναι κατά τρόπο σχεδόν παραπειστικό ολιγόλογα, όπως το προοίμιο της *Ιλιάδας*, ενός έπους δεκαπέντε χιλιάδων εξακοσίων ενενήντα τριών στίχων αφιερωμένων σε ένα και μόνο επεισόδιο που λαμβάνει χώρα κατά το τελευταίο έτος του Τρωικού Πολέμου: την άγρια φιλονικία ανάμεσα σε δύο Έλληνες πολεμιστές, τον αρχιστράτηγο Αγαμέμνονα, γιο του Ατρέα, και τον σπουδαιότερο μαχητή του, τον Αχιλλέα, γιο του Πηλέα, που έθεσε σε κίνδυνο την όλη αποστολή τους να καταστρέψουν την Τροία και να πάρουν εκδίκηση για την αρπαγή της Ελένης. (Για τον Αγαμέμνονα, τον βασιλιά των Μυκηνών, ο πόλεμος αυτός είναι προσωπική υπόθεση· ο απατημένος σύζυγος, ο Μενέλαος, βασιλιάς της Σπάρτης, είναι ο μικρός του αδελφός.) Στο τέλος οι δύο πολεμιστές συμφιλιώνονται και η αποστολή τους στέφεται με επιτυχία – αν και πρέπει να πούμε ότι η ίδια η καταστροφή της Τροίας, το τέχνασμα του Δούρειου Ίππου, η νυχτερινή ενέδρα,

η σφαγή των πολεμιστών της πόλης και ο εξανδραποδισμός των γυναικόπαιδων, η ισοπέδωση των κάποτε άπαρτων τειχών της, μια έκβαση οικεία στο αρχαιοελληνικό κοινό του έπους χάρη στους πολέμους της πραγματικής τους ζωής και πασίγνωστη μέσα από πάμπολλες λογοτεχνικές και εικαστικές περιγραφές της πτώσης της Τροίας, δεν ιστορείται μέσα στους δεκαπέντε χιλιάδες τόσους στίχους της *Ιλιάδας*. Τα έπη, παρά τη μεγάλη τους έκταση, εστιάζουν πολύ αυστηρά στο όποιο θέμα δηλώνεται στο προοίμιό τους. Το προοίμιο της *Ιλιάδας* αφορά μόνο τη διαμάχη μεταξύ των δύο Ελλήνων πολεμιστών, τα αίτια και τον αντίκτυπό της, και όσα δείχνει για την άποψη των δύο χαρακτήρων περί τιμής και ηρωισμού και καθήκοντος και θανάτου. Επειδή όμως τα έπη διαθέτουν ευρύ και άκρως επεξεργασμένο φάσμα αφηγηματικών μέσων –επειδή μπορούν να υπαινίσσονται ή να προοικονομούν, ή ακόμα και να κάνουν αστραπιαία άλματα προς το μέλλον–, η *Ιλιάδα* δε μας αφήνει καμία αμφιβολία για την κατάληξη των πραγμάτων.

Η αρχή της *Ιλιάδας*, το προοίμιό της, αποτελείται από επτά στίχους:

*Τον θυμό τραγούδησε, θεά, του Πηλείδη Αχιλλέα,
τον ολέθριο αυτόν θυμό που έφερε στους Αχαιούς
αμέτρητα δεινά
κι έριξε τόσες γενναίες ψυχές ηρώων στον Άδη
και τα κορμιά τους άφησε λεία στα σκυλιά
και στα όρνια, καθώς συντελέστηκε του Δία το σχέδιο,
αφότου άρχισαν οι δυο τους να διχογνωμούν,
του Ατρέα ο γιος, ο άρχων του στρατού, κι ο θεϊκός
Αχιλλέας.*

Οι επτά αυτοί στίχοι καθεαυτοί μας λένε μάλλον λίγα σχετικά με την πλοκή του έργου. Ξέρουμε απλώς ότι υπάρχει θυμός, θάνατος και κάποιο θεϊκό σχέδιο· κι ο Αγαμέμνων με τον Αχιλλέα. Η αναφορά στο σχέδιο του Δία είναι συναρπαστικά μετρημένη: Ποιο ακριβώς είναι το σχέδιο; Με ποιον τρόπο συντελεί ο θυμός και τα πάθη και τα όρνια στην επίτευξή του; Αυτό δεν το μαθαίνουμε αμέσως, και χωρίς αμφιβολία ο λόγος που ο ποιητής προβαίνει στη νύξη χωρίς να μας εξηγεί περαιτέρω είναι για να μας κάνει να συνεχίσουμε ν' ακούμε – να μας πείσει να ανακαλύψουμε το σχέδιο αυτό. Δύσκολο όμως επίσης να μην αισθανθεί κανείς ότι η αναφορά σε κάποιο «σχέδιο» είναι οξυδερκώς εύστοχη· διότι υποδηλώνει ότι τουλάχιστον ο ποιητής έχει ένα σχέδιο, παρόλο που σ' αυτό το τόσο αρχικό στάδιο η εικόνα μας γι' αυτό είναι εντελώς ασαφής. Στα έπη το προοίμιο είναι αναγκαίο γιατί, ακριβώς τη στιγμή που μπαίνουμε σ' αυτό τον απέραντο, όπως μοιάζει, ωκεανό λέξεων, μας διαβεβαιώνει καθησυχαστικά ότι δεν πρόκειται για ένα «άμορφο κενό» (όπως εκείνο με το οποίο ξεκινά μια άλλη σπουδαία ιστορία, η *Γένεσις*), αλλά ότι υπάρχει ένας οδικός *χάρτης*, ένα μονοπάτι που θα μας πάει σ' ένα μέρος που αξίζει τον κόπο.

«Ένα μέρος που αξίζει τον κόπο»... Η φράση συνοψίζει ωραία ένα σημαντικό θέμα της *Οδύσσειας*, η οποία κατά ορισμένους τρόπους αποτελεί συνέχεια της *Ιλιάδας*. Το ποίημα των δώδεκα χιλιάδων εκατόν δέκα στίχων επιλέγει ως κεντρικό του θέμα τον περίπλοκο, περιπετειώδη νόστο ενός από τους Έλληνες που πήραν μέρος στον πόλεμο εναντίον της Τροίας. Ο συγκεκριμένος Έλληνας είναι ο Οδυσσεύς, ο ηγεμόνας ενός μικρού νησιω-

τικού βασιλείου ονόματι Ιθάκη, ένας κατεργάρης του οποίου τα τεχνάσματα, άλλα επιτυχή και άλλα όχι, αποτελούσαν αγαπημένες ιστορίες για τους αρχαίους Έλληνες. Ένας τέτοιος δημοφιλέστατος θρύλος έχει να κάνει με τα γεγονότα που προηγήθηκαν του Τρωικού Πολέμου: Όταν οι Έλληνες ήρθαν να ζητήσουν από τον Οδυσσέα να συμμετάσχει στη συμμαχία τους εναντίον της Τροίας, ο Οδυσσέας («άνδρας ευφυής», όπως παρατηρεί στεγνά ένας αρχαίος σχολιαστής της *Οδύσσειας*, «που αντιλήφθηκε το τεράστιο εύρος αυτής της σύγκρουσης») προσπάθησε να αποφύγει την επιστράτευση προσποιούμενος τον τρελό: Ενώπιον του Έλληνα απεσταλμένου, έξεψε μαζί ένα γαϊδούρι κι ένα βόδι κι άρχισε να οργώνει τα χωράφια του και να τα σπέρνει αλάτι. Έχοντας υπόψη τη φήμη του βασιλιά της Ιθάκης, ο απεσταλμένος πήρε τον Τηλέμαχο, τον γιο του Οδυσσέα, που ήταν τότε βρέφος, και τον ακούμπησε στο χώμα μπροστά από το άροτρο· όταν ο Οδυσσέας έκανε την απότομη μανούβρα για να αποφύγει το παιδί, ο απεσταλμένος συμπέρανε ότι τελικά μάλλον δεν ήταν και τόσο τρελός και τον πήρε στον πόλεμο.

Η σύγκρουση υπήρξε πράγματι τεράστια – το ίδιο όμως και οι δοκιμασίες του Οδυσσέα κατά το παρατεταμένο ταξίδι της επιστροφής του. Γιατί διαρκώς συναντούσε εμπόδια και καθυστερήσεις, ενώ βρέθηκε πολλές φορές και ναυαγός εξαιτίας των μηχανορραφιών του θυμωμένου Ποσειδώνα, του θεού της θάλασσας, τον οποίο ο Οδυσσέας είχε προσβάλει (για λόγους που μαθαίνουμε παρακάτω στο ποίημα) και εντέλει εξευμένισε αφού έφτασε επιτέλους στην πατρίδα του. Η εκτενής δεκάχρονη περιπλάνηση του ήρωα καθώς παλεύει να

επιστρέφει στη γυναίκα του την Πηνελόπη και στον γιο τους –να γυρίσει δηλαδή στο σπίτι και στην οικογένειά του– έρχεται σε έντονη αντίθεση με την ακινησία των Ελλήνων μπροστά στα τείχη της Τροίας κατά τα δέκα χρόνια του πολέμου τους. Αλλά και η αμοιβαία αφοσίωση που επιδεικνύει το κεντρικό ζευγάρι του έπους –ο Οδυσσέας, τον οποίο διάφορες θεές και νύμφες που συναντά κατά την επιστροφή του αποτυγχάνουν να σαγηνεύσουν, αντιμέτωπες με την αφοσίωσή του σε μια σύζυγο που έχει είκοσι χρόνια να δει· και η Πηνελόπη, η οποία δεν τον προδίδει παρά την επιθετική πολιορκία των Μνηστήρων, των δεκάδων νεαρών ανδρών που έχουν εγκατασταθεί στο παλάτι της κατά τη μακρά απουσία του συζύγου της με σκοπό να την παντρευτούν– βρίσκει σε σαφή, ειρωνική αντίθεση με την παράνομη σχέση μεταξύ Πάρη και Ελένης, που αποτέλεσε και την αφορμή του πολέμου, την *ἀρχήν κακῶν*.

Οι περισσότεροι φιλόλογοι συμφωνούν ότι το προοίμιο της *Οδύσσειας* αποτελείται από τους δέκα πρώτους στίχους της:

*Τον άνδρα τον πολύτροπο, Μούσα, ιστόρησέ μου,
που ατέλειωτα
περιπλανήθηκε αφότου πάτησε της Τροίας το κάστρο
το ιερό
και γνώρισε πολιτείες πολλών ανθρώπων κι έμαθε
τις βουλές τους,
κι υπέφερε στο πέλαγος πάθη πολλά μες στην ψυχή
του, πασχίζοντας
για τη δική του τη ζωή και των συντρόφων του τον
νόστο.*

*Μα κι έτσι, όσο κι αν το 'θελε, δεν μπόρεσε να τους
 σώσει,
 γιατί χαθήκαν από τα δικά τους κρίματα,
 οι ανόητοι, που έφαγαν τα βόδια του Υπερίωνα
 Ήλιου, κι αυτός τους στέρησε του γυρισμού τη μέρα.
 Από όπου να 'ναι αρχίζοντας, κόρη του Δία, πες
 μας την ιστορία.*

Παράξενη αρχή. Αφού μας συστήσει το κεντρικό πρόσωπο ως «άνδρα» σκέτο –το όνομα του Οδυσσέα δεν αναφέρεται καθόλου–, ο ποιητής μοιάζει να ξεμακραίνει από τον «άνδρα» αυτό και να ασχολείται με άλλους· συγκεκριμένα με αυτούς που ο πρώτος είχε υπό τις διαταγές του και οι οποίοι, όπως μας λέει το προοίμιο, πέθαναν εξαιτίας της δικής τους ανοησίας. Όπως ακριβώς περιπλανιόταν ο άνδρας, έτσι περιπλανιέται και το προοίμιο.

Πιθανόν αναπόφευκτα στην περίπτωση αυτού του δαιδαλώδους έργου σχετικά με ένα δαιδαλώδες και απρόσμενα μακρόχρονο ταξίδι επιστροφής, ορισμένοι μελετητές έχουν υποστηρίξει ότι και το ίδιο το προοίμιο της Οδύσσειας ξεστρατίζει· ότι στην πραγματικότητα εκτείνεται στους πρώτους είκοσι έναν στίχους του ποιήματος. Οι έντεκα επιπλέον στίχοι περιγράφουν πώς η προστάτιδα του Οδυσσέα, η Αθηνά, θεά της σοφίας, παροτρύνει τον πατέρα της τον Δία, τον βασιλιά των θεών, να στείλει επιτέλους τον Οδυσσέα στην πατρίδα του, παρά την ανελήθη αντίθεση του θυμωμένου Ποσειδώνα.